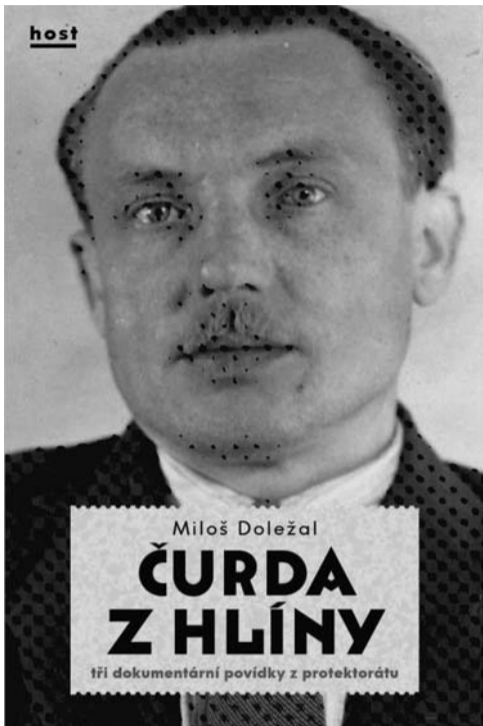

DVAKRÁT Miloš Doležal: Čurda z Hlíny, Host, Brno 2019

Z KAMENE A Z HLÍNY

Blanka Kostřicová

Název knihy Miloše Doležala *Čurda z Hlíny* (podtitulu *Tři dokumentární povídky z protektorátu* se to už netýká) bývá často vysazen verzálkami. A pokud není, leckdy kolísá mezi „z hlíny“ a „z Hlíny“. Ačkoli jistě není pochyb o správnosti druhé verze, přece ono setření rozdílů mezi majuskulí a minuskulí (v případě verzálek) jako by dodávalo názvu další význam: Karel Čurda, parašutista a posléze neblaze proslulý konfident gestapa, sice pocházel z Nové Hlíny na Vysočině, avšak i hlína ja-

kožto materiál sypký či mazlavý, nepevný a rozpadající se jistě může být vhodným symbolem „proměněného“ parašutisty. V této souvislosti lze vzpomenout text Jaroslava Foglara „Kámen a hlína“ (připojen k *Záhadě hlavolamu*) – o kuličkách z těchto dvou materiálů, které pamatoval autor z dětství a jež se mu později staly metonymií pro typologii chlapců a děvčat: „*Hoši z kamene [...] jsou dobří [...] jejich nadšení je pevné a stálé [...] Jsou věrní do poslední chvíle svého členství v oddíle. [...] Zato hoch z hlíny je pravým opakem hocha z kamene!*“

I v knize M. Doležala se vyskytují „hoši“ z obou materiálů. První povídka „Svině Bohouš“ sleduje osudy mladého venkovského krejčího Bohuslava Bušty, kterého zlákala vidina zbohatnutí, a proto se stal konfidentem gestapa. Společně se svým strýcem a dalšími spolupracovníky přivedl do rukou nacistické policie na 350 osob. Po válce odsouzen k trestu smrti, z cely však uprchne za pomoci dvou sovětských agentů, kteří ho hodlají dále „vytřížit“. Až do devadesátých let pak píše příbuzným pohledy z Mnichova. – Mezi Buštovými oběťmi je např. typický „hoch z kamene“, odbojář, lesník a sportovec Karel Pulec. Jeho pře-padení (na Buštovo udání) a smrt jsou vylíčeny velmi detailně a plasticky – stejně jako některé další epizodické příběhy v knize. Autor se přitom vyhnul jakékoli fabulaci v životopisech postav – vychází z historických pramenů, archivních materiálů a z výpovědí pamětníků. Píše však z pozice „vševědoucího vypravěče“ – a právě v příběhu Karla Pulce se v jednom detailu snad nejmarkantněji projeví fakt, že čteme dokumentární povídku, nikoli historický dokument: postřelený Pulec se „*rozhodne rychle. V potoce zničí seznam spolupracovníků. Za očima mu proběhne sled obrazů z dětství a matčina tvář. Vytáhne pistoli a prostřelí si spánek.*“ O předsmrtných obrazech z dětství v myslí jistě nemůže být v historických pramenech zmínka... Fikce je samozřejmě uplatněna – velmi citlivě – i v dialogích v celé knize.

Všechny tři povídky jsou uvedeny prologem a vyprávěny v retrospektivě. Zatímco první a poslední začínají záběrem z doby těsně poválečné, prolog prostřední povídky – „Kari, můj manžel“ – je zhruba o půlstoletí pozdější: vypravěč – autor jde koncem devadesátých let jako každoročně zapálit o Dušičkách svíčku na ďáblický hřbitov, na místo šachtových hrobů, v nichž leží těla odbojářů, duchovních, studentů a zemědělců – zavražděných nacisty a komunisty. Kromě toho tu však leží i těla nacistů, konfidentů gestapa... Vypravěč – autor zde potká dvě ženy a zjistí, že jde o vdovu a dceru Oskara Felkla, který dle vdovy byl „*tak milej člověk... nezasloužil si takovou smrt...*“ – „*A nebyl on v Lidicích?*“ – je autorovi povědomé jméno oplakávaného. Ženy náhle mají naspěch.

Oskar Felkl, rodák z Vysočiny, za války sadistický vyšetřovatel a komisař gestapa (který zatkl na sedm set osob, z nichž řada válku nepřežila), jeden ze strůjců vyvraždění a vypálení Lidic. Na jeho příběhu působí až neuvěřitelně absolutní neschopnost sebereflexe, nejen manželky a posléze vdovy, ale i Felkla samotného – jak plyne z jeho dopisů z poválečné vězeňské cely. (Zdá se, že bohužel jde o vlastnost nadčasovou.) Zatímco Bušta z první povídky trestu smrti unikl, Felkl je v roce 1947 oběšen.

V témž roce jako protagonistu závěrečné povídky „Čurda / Vrbas / Jerhot / Čurda“. Jde o text nejrozsáhlejší – o parašutistovi-zrádci existuje jistě nejvíce archivních materiálů. Miloš Doležal detailně mapuje období Čurdova života v letech 1939–47: po útěku z republiky se – po různých peripetiích – ocitá v Anglii, kde se dobrovolně přihlásí k plnění zvláštních úkolů v okupované vlasti. Stává se členem paraskupiny Out Distance, je vysazen – a osudy se odvíjejí... většinou nešťastně. Skupinu provázela od začátku smůla. Nakonec (po atentátu na Heydricha, o jehož přípravě však neměl tušení) je Čurda nucen ukývat se u své matky ve Staré Hlíně, odkud jednoho dne odjede do Prahy. Zajde do konspiračního

bytu, v němž se dříve schovával, a poté zamíří k úřadovně gestapa. „*Cestou se rozhodne. Protrhne tak ochrannou síť kolem Anthropoidu.*“

Miloš Doležal několikrát zdůrazňuje kontrast dvou fotografií Čurdy pořízených v rozmezí pěti let: roku 1942 v Anglii snímek odhodlaného, statečného vojáka a v roce 1947 poslední fotografie odulého, ochablého alkoholika s vyprázdněným pohledem. Autor tak ilustruje proměnu „hocha z kamene“ v toho „z hlíny“, která se nepochybně udála, avšak lze jistě říci, že i v původním „kameni“ už byla výraznější příměs „hlíny“ obsažena: sami parašutisté vsazení zároveň s Čurdou se od něj poněkud distancují; ten, který se s ním setká poprvé, se dokonce podiví: „*Proč sem posílají zrovna tohoto?*“ Ani trojice Valčík–Kubiš–Gabčík Čurdovi nedůvěřuje, stejně jako velitel Adolf Opálka...

„*Za Karlem Čurdou leží celý hřbitov mrtvých,*“ konstatuje autor v závěru povídky. Přesto se v jednom z jejích dvou stručných epilogů dočteme, že obyvatelé Nové Hlíny v reportáži Českého rozhlasu z roku 2017 tvrdí, že Čurda zachránil obec před osudem Lidic – tím, že se přihlásil na gestapo.

Druhý epilog se podobá prologu povídky předchozí: je datován rokem 2018 a autor v něm vzpomíná, jak několik let potkával na Chodově starší paní, která mu někoho silně připomínala... Až ve zmíněném roce se dozvěděl, že v této pražské čtvrti žije dcera Karla Čurdy.

Všechny tři povídky jsou napsány hutným, místy snad až poněkud úsečným (se spádem děje korespondujícím) jazykem, jímž však autor dokáže vytvořit i velmi sugestivní obrazy. (Vytknout by snad bylo možné neadekvátní užití dnes nesmyslně nadužívaného až plevelného slovesa „řešit“ – parašutisté „*řeší, kde mohl zůstat třet Ivan Kolařík*“). Kniha je doplněna bohatou a cennou fotografickou přílohou. ■

O TĚCH, CO NEŘEKLI ĎÁBLOVI NE

Jakub Šofar

Existují-li hrdinové, musejí k nim existovat i zrádci. Bez příběhu zrádce Jidáše by Kristus nebyl úplně „dokonalý“. Z toho by mělo vyplývat, že popsané životy zrádců jsou stejně důležité jako hrdinů, ale platí to jen velmi málo. O těch, co nějak zásadně porušili slib nebo závazek, se moc často nepíše. V novodobých českých dějinách jsou nejznámějšími „kryšami“ Karel Sabina, libretista *Prodané nevěsty*, a Karel Čurda.

Zajímavý vztah ke zrádcům měli komunisté v letech 1948–1989. Na jedné straně byla ve-zrada nebo zrada idejí nejhorším, nejpodlejší-ším činem, ovšem pouze pokud byly zrazeny ideje komunistické. Zrada dohod či smluv s ostatními (je jedno, zda šlo o imperialisty, sociálfašisty či komunisty nesovětského typu) byla součástí strategie a taktiky, protože v boji se zavlým nepřitelem zrazujícím proletariát, to pečetivlo třídního boje, se smí použít úplně vše. O konkrétních zrádcích se mluvívalo často, ale důležitější byli ti živí – s nimi se dalo dynamicky pracovat podle potřeb (s Horákovou stejně jako se Slánským), s mrtvými už to pak moc nejde.

Za zvláštní skupinu zrádců je možno označit ty z obou válek. Na frontě nebo v týlu nepříteli se s nimi nikdo moc nepáral, byli zlikvidováni – jedno, zda v případě československých legií v první světové válce, nebo v nějakém partyzánském oddíle v druhé světové válce. Nejdopornějšími případy byli ti, kdo v období protektorátu přešli na druhou stranu, ať už si změnili českou národnost na německou, nebo šlo o příslušníky československého vojska v zahraničí, kteří se přihlásili úřadům a se změněnou identitou byli ochotni působit proti českému odboji. Mají na svědomí stovky obětí. Ty odlišujeme i od aktivistických novinářů (Vajtauer, Kožíšek) nebo kolaborujících politiků (Moravec), neboť ti páchali zločiny jaksi „nepřímou“.

Nicméně životní osudy většiny z těch „nejhorších“ nebyly nikdy zpracovány. Archivní bezpečnostních složek byly nedotknutelné, protože by se v nich případný badatel mohl dozvědět i o případech, kdy zrádci a kolaboranti přešli do služeb nové moci. Jedním z mála zveřejněných (v literární podobě) je Jiří Arvéd Smíchovský, spolupracovník německé tajné služby a později StB, o jehož životě napsal Jan Poláček knihu *Malostranský ďábel* (2016).

Možná je toto drobné historické zarámo-vání zbytečné, jde mi však o to zdůraznit, že u nás „pracujeme“ se jmény zrádců především jako se symboly, ale nevíme nic o tom, co vedlo každého z nich k jejich skutkům, byť by byly sebehorší. Zase jedno typické slepé místo dějin.

To se snažil zaplnit Miloš Doležal v knize *Čurda z Hlíny* s podtitulem *Tři dokumentární povídky z protektorátu*. Nejkratší příběh „Svině Bohouš (příběh konfidenta)“ je o Bohuslavu Buštovi z Dolní Cerekve, který se proměnil v agilního agenta Zwirna, pracujícího pro gestapo v Táboře. Podílel se na smrti osmdesáti Čechů a byl odsouzen k nejvyššímu trestu, ale po osvobození záhadně zmizel. Předpokládá se, že po válce ještě dlouho žil v Německu, mohl zde pracovat pro sovětskou rozvědku. „Kari, můj manžel (příběh manželů Felklových)“ je o proměně předválečného československého četníka v Němce a kladenského gestapáka, jenž se mj. výrazně podílel na vyvraždění a vypálení Lidic. Felkl byl po konci války odsouzen a oběšen. Nejrobustnější text „Čurda / Vrbas / Jerhot / Čurda (příběh parašutisty)“ je věnován člověku, který má na svědomí parašutisty z výsadku Anthropoid, jejich rodiny a známé. Do protektorátu seskočil jako člen výsadku Out Distance, poté se udal a spolupracoval s gestapem pod jiným jménem. Škoda, že v knize není i text o druhém zrádci parašutistů, Viliamu Gerikovi. Jeho osud je mnohem komplikovanější: snažil se vyvázat ze spolupráce s gestapem, skončil v koncentráku a po osvobození na popravišti.

Doležal nenapsal historické studie, ale vychází z dokumentů a bohatého fotografického materiálu. Jeho způsob zpracování by mohl být nazván „dokumentární literaturou“, útva-

rem někde mezi populárně naučnou a krásnou literaturou. Volí krátké kapitoly, v podobě odstavců, linearitu vyprávění narušuje vždy na jeho začátku pohledem ze současnosti. Jako uznávaný básník či novinář (vydal několik knih rozhovorů) umí pracovat i s jiným žánrem než uměleckým a žurnalistickým, což dokázal na dvou knihách o faráři Toufarovi. V *Čurdovi z Hlíny* je navíc zřetelná i autorova rozhlasová zkušenost, práce s dynamikou textu, zkratkou, propojováním, vyvážeností... Nikoho nesoudí, má emoce pod kontrolou, snaží se především shromáždit všechny „indicie“, jež mohou vytvořit co neobjektivnější obraz-mapu důvodů, proč někdo podá ďáblu celou ruku (nejen prst). A přitom samozřejmě nepůsobí jako *advocatus diaboli*. Být nezúčastněným popisovatelem v tomto punktu není příliš komfortní pozice, uvědomme si to.

Při této příležitosti je vhodné zmínit se o podivné, málo pochopitelné situaci v „přenosu“ historických fakt do literatury. Historická literatura vždycky byla nosnou součástí oné „krásné“, i když tomuto termínu by už prospěla nějaká revitalizace. Od Chocholouška a Svátka přes poslední fázi národního emancipačního procesu, v níž práce Jiráskovy, Třebízského nebo Winterovy byly možná ty nejdůležitější (a také čtenářsky nejoblíbenější), až po současnost, kterou představuje Vondruška, ať si o něm každý myslí, co chce. To je ale pořád spíše obecná linka. Po roce 1989 se otevírá možnost konečně „nahlédnout“ a zpracovat i to, co předtím nešlo, a zde jako kdyby „popularizační“ snahy narazily na jakousi stěnu. Ne každý historik je schopen slušně fabulovat, ale především je ke své vědě bezpečně přikován impakt faktory, RIVem, citačními koeficienty, výsledky v Google Scholar a Web of Science, tedy regulérním permanentním závodem ve scientometrii. Tím pádem se moc nekoná to, co by neznalý člověk považoval za jeden z nejpodstatnějších úkolů současné vědy, tedy seznamování ostatního, nevědeckého občanstva s vědeckou excelencí. Takže to, co bych očekával od vystudovaných, poučených badatelů, zpracovává amatérský historik – to není posměch, ale pouze označení – Jiří Padevět. Že je o jeho knihy zájem, o tom není sporu, byť se možná

dopouští nějakých chyb, ale to v tomto případě není relevantní. A nakonec je to i část aktivit Miloše Doležala a dalších autorů. V okolním světě, jehož jsme součástí, jak jsme stále ubezpečováni, si i špičky vrcholové vědy dovolí udělat úkrok „k masám“. Aby nedošlo k mýlce, jde mi teď speciálně o historii (ne však o její výzkum „zvláštní“ či regionální) – tam spatřuji ještě stále mnoho temných míst, na jejichž osvětlení nám nějak schází petrolej do svítilen...

Pokud to z předcházejících řádek nevyplývá, tak zcela konkrétně: tahle kniha má moje sympatie. ■

TVAR INFORMUJE

Návrat Heimkehr

Autorka existenciální a metafyzické poezie zve své čtenáře s laskavou výzvou „*Pohled, jsem blízko*“ a představí svoji poslední básnickou knihu. Poezii doprovodí hudba Eleny Kublíkové (esradž).

Básnický večer se koná 19. XI. 2019 v 19h
v MILÍČOVĚ MODLITEBNĚ, Rektorská 1, P10 Malešice.
(Doprava: Metro A želvíského, bus 155)

Průvodní slovo a hostitelský vklad MgA. Mária Uhrinová

Přesně na každoroční básni v spolupráci na periodiku organizaci Karla Poláčka Mlýna